

**Inleidingen gegeven ter gelegenheid van
de uitreiking van het eerste exemplaar van het
boek**

**“Het lot van de Joden in Voorburg en
Leidschendam
in de Tweede Wereldoorlog”**

**op 8 mei 2025
door**

Judith Belinfante

Emile Schrijver

en

Michiel van Haersma Buma

Willy wordt Judith,

verhaal van een onderduik 19 juni 1943 – 21 september 1945

Inleiding

Toen ik op 19 juni 1943 geboren werd was de Jodenvervolging in volle gang. De laatste grote razzia was in Amsterdam in de nacht van 28-29 september van dat jaar. De keus waarvoor mijn ouders al eerder dat jaar gesteld werden was afgevoerd worden door de Nazi's en ten dode opgeschreven te zijn of onderduiken. Want vanaf oktober 1942 was in kringen van verzet al bekend dat in Polen kampen opgericht waren om Joden te vermoorden. Het bericht kwam via radio Oranje in Nederland en werd door de illegale krant het Parool verspreid. In april 1943 besloten mijn ouders onder te duiken.

Dat klinkt eenvoudiger dan het is. Want het ging om veel meer dan alleen een adres om in het geheim te kunnen verblijven. Het ging om het krijgen van een vals persoonsbewijs waar de gevaarlijke J niet meer in stond, om een stamkaart voor bonnen voor de voedseldistributie, allemaal documenten die door verzetsgroepen in het geheim vervalst moesten worden. En om geld om van te leven voor degenen die niet in het geheim geld of waardevol bezit uit handen van de Duitsers hadden weten te houden. Om daarin te voorzien was ook een verzetsactiviteit.

Onderduiken is een situatie van volledige afhankelijkheid van en overgave aan de onderduikgevers en hun helpers. Aan verborgen blijven op zolders, schuilplaatsen in kasten, aan overdag geluidloos in huis blijven in het geval van een gehorige flat, niet naar de wc kunnen, in wezen niet kunnen verroeren. Of buiten bij boerderijen in schuren, stallen of op het veld, in bossen verborgen te blijven.

Nederland heeft 350.000 onderduikers gehad, waarvan 25.000 joden daarnaast veel weigeraars voor de Arbeitseinsatz, verzetsmensen, gedropte militairen. Ongeveer 5000 Joden werden alsnog opgepakt en naar de vernietigingskampen gestuurd. In het recent verschenen boek 'Een land vol verzet' wordt ervan uitgegaan dat in Nederland 20% van de bevolking tussen 20 en 60 jaar mee heeft gedaan aan dit burgerverzet. Berekend wordt dat het gaat om ongeveer 1 miljoen mensen, bijna driemaal zoveel helpers, als onderduikers.

1940- 1943 van advocaat tot onderduiker

Het verhaal wat nu volgt heb ik in de loop der jaren samengesteld door verschillende verhalen, die mij op verschillende momenten verteld werden, te combineren. Want ook ik ben opgegroeid in het Grote Zwijgen van de generatie van de overlevenden en heb soms tientallen jaren later pas kunnen begrijpen waarom gebeurtenissen zich hebben afgespeeld zoals ze zich afgespeeld hebben.

Mijn ouders Guus en Hes Belinfante- Goudekot trouwden in juli 1937 en gingen wonen op het Westeinde 34 in Voorburg. Mijn vader was advocaat op het kantoor van zijn vader Eduard Belinfante in Den Haag. Zij waren lid van de Portugees- Israëlitische Gemeente en mijn grootvader vervulde tal van bestuursfuncties zowel in de Joodse Gemeenschap als daarbuiten. Natuurlijk was hij lid van Sociëteit de Witte, evenals zijn vader geweest was. Daarnaast vingen hij en mijn vader vanaf 1933 op het station Duits-Joodse vluchtelingen op.

En toen kwam de oorlog. Ook in Den Haag werden de Joodse ambtenaren geschorst op 21 november 1940 en op 1 maart 1941 ontslagen. Joodse advocaten mochten hun ambt niet meer uitoefenen, behalve met toestemming van de Bezetter en alleen voor Joodse cliënten. Op 1 december 1940 werd door het Hoogduits Israëlitische Kerkgenootschap en het Portugees Israëlitische Kerkgenootschap de Coördinatie Commissie ingesteld. De ook geschorste Mr Lodewijk

[Historische Vereniging Voorburg](http://www.historischeverenigingvoorburg.nl)

Postbus 49, 2270 AA Voorburg info@historischeverenigingvoorburg.nl www.historischeverenigingvoorburg.nl

Visser, president van de Hoge Raad werd voorzitter. De Coördinatie Commissie was een soort voorloper van de Joodse Raad met een essentieel typisch Haags verschil, zij wilden alleen met hogere Nederlandse ambtenaren, zoals de secretarissen-generaal, overleggen hoe de belangen van de Nederlandse Joden beschermd konden worden. Zij wilden geen contact met de Duitse autoriteiten. Mijn vader werd secretaris of adjunct- secretaris, dat is niet duidelijk, van de Coördinatie Commissie en werkte met Visser samen. Op 27 oktober 1941 werden hun activiteiten door de Bezetter beëindigd, omdat in Amsterdam de Joodse Raad werd opgericht die helemaal onderworpen was aan het Duitse gezag. Ongetwijfeld tot zijn grote schrik werd mijn vader nu werkzaam voor de Joodse Raad. Zijn woonadres werd het werkadres voor Voorburg. Daar kon volgens Ben Asscher, de latere president van de Amsterdamse Rechtbank, wie dat wilde ook geholpen worden bij het zoeken naar een onderduikadres. Toen ik jaren later ons thuisadres in een gidsje van de Joodse Raad zag staan, schrok ik ook. Ik wist toen nog van niks.

Mijn grootvader Belinfante probeerde voor hemzelf, zijn vrouw, zijn zoon en schoondochter, net als ruim 600 andere vooraanstaande Joden in aanmerking te komen voor de zogenaamde Barneveldlijst. Daarmee leek toen deportatie naar de concentratie- en vernietigingskampen afgewend te kunnen worden. Dat mislukte definitief in april 1943. Was hun hulp aan Duits Joodse vluchtelingen vanaf januari 1933 hen fataal geworden? Mijn ouders besloten onmiddellijk onder te duiken. Mijn grootvader vond zich te oud om het leven van jongere mensen in gevaar te brengen. Zij werden op 25 september 1943 opgepakt en naar Westerbork afgevoerd. Via Theresienstadt werden zij eind oktober 1944 in Auschwitz vermoord.

De onderduik

Mijn moeder had twee keer een voldragen kind gebaard. Beiden werden doodgeboren. Ondanks de druk van de Bezetting werd mijn moeder in 1942 toch weer zwanger. Tot de kring van mijn vader hoorde ook mr. Martien Nijgh. Volgens hem was de beste manier om een Joods kind uit handen van de Bezetter te houden, om het aan te geven als niet-Joods. Maar ... dan moest een niet-Joods persoon dat wel willen doen. Lien Oosthoek, het dienstmeisje van mijn ouders was daartoe bereid. Het kind zou zo een echt persoonsbewijs krijgen zonder J en de noodzakelijke stamkaart voor voedselbonnen.

Toen zij moesten onderduiken was mijn moeder dus hoogzwanger. Er was plek voor ze bij de schoonouders van de secretaresse van mijn grootvader, Loes Sewing. 'Wat doet Belinfante ons aan' was volgens een bron uit de familie Bleuland van Oordt een verzuchting van een anonieme verzetsman, 'een bevalling in de onderduik' !! Gezien de geheimhouding, de stilte, bewegingsloosheid van de onderduik was een zo rumoerige evenals medisch onzekere situatie als een bevalling, een groot risico. Willy Sauerbier, student aan de Rijksacademie, vond een plek op het Oosteinde 59, bij twee zuster Booij, een commensaal en een jongen met een waterhoofd. Op 19 juni 1943, de vrije zondag van dokter Slotemaker uit Rijswijk, gynaecoloog in St Antoniusshove, werd ik door medicijnen ingeleid, geboren. Hij gaf het kind aan als Willy Clara Oosthoek, moeder Engelina Christina Oosthoek.

Mijn moeder kon niet voeden, kreeg een postnatale depressie. Zou haar derde kind nu ook doodgaan vlak na de geboorte? Na korte tijd woog ik nog maar twee pond. Lien Oosthoek besloot het kind weg te halen van het Oosteinde. Na overleg in het gezin Oosthoek ging de verzwakte baby met haar mee naar de Schilderswijk, in Den Haag, Netscherstraat 73, begane grond. Mijn moeder heeft tot 25 september 1943 in St Antoniusshove gelegen op het persoonsbewijs van Lien.

Lien en haar familie hebben mijn leven gered, door me wekenlang ieder uur, 24 lang een theelepeltje water te geven waarin rijst had gekookt. Melk kon ik niet verdragen, te zwaar. En zo werd de onderduik bij de familie Oosthoek ook medisch een levensreddende operatie.

Voor kleine baby's en voor kinderen in de preverbale fase, zijn hun verzorgers, meestal de ouders, hun plechtankers. In mijn geval waren dat Opa en Oma Oosthoek, en naast Lien, Nico, Dick, Hannie, Tiny en Beppie, de oudste 24, de jongste ongeveer 14. Het verhaal voor de buurt was, dat mijn moeder TBC had, een ziekte waar de Duitsers heel bang voor waren. En dat ik daarom door Lien verzorgd werd. Dat verklaarde meteen mijn vooroorlogse baby-uitzet. En zo heb ik tot jaren na de oorlog op straat gespeeld met de buurkinderen en vond ik het volstrekt normaal dat ik daar Willy werd genoemd.

Nawoord

In de loop van juni 1945 werd ik naar het Westeinde gebracht, naar een vader en moeder die ik niet kende. Lien ging mee en werd ziek, van uitputting na de hongerwinter, van verdriet? Ze ging weg, ze ging werken in een kinderkuis in Haarlem voor kinderen waarvan de NSB ouders waren opgepakt. 'Daar kunnen die kinderen niets aan doen' zei ze. En ik zag haar weinig.

Jammer, want niets was heerlijker dan met haar naar de Netscherstraat te gaan en in de woorden van mijn moeder 'me daar te laten verwennen'. Daar was mijn thuis, daar stond de vanillevla op het fornuis als ik kwam, daar was het veilig.

Mijn ouders hadden op 27 juni 1945 bij de rechtbank een verzoekschrift ingediend om mijn identiteit te wijzigen. Op 21 september 1945 was het zover, Willy Clara Oosthoek, werd Judith Clara Engelina Belinfante. Judith naar mijn vermoorde grootmoeder, zoals mijn vader haar nog in Den Haag had beloofd, Clara naar mijn overgrootmoeder van moederskant. En Engelina naar Lien, als dank.

Na de bevrijding werd er niet meer over de oorlog of de Jodenvervolgung gesproken. Want de overlevenden, ook uit het verzet, waren daartoe niet meer in staat. Ze waren te getraumatiseerd. Zij leefden verder in het Grote Zwijgen met hun geamputeerde gevoelsleven waarvan ik als kind niets begreep. Voor mij was alles omgedraaid, de oorlog in de Netscherstraat was veilig maar het leven op het Westeinde was niet alleen onbekend maar ook op een vreemde manier angstig. Ik was bang op zolder, gilte het uit als ik een soldaat in uniform zag. Ik had nachtmerries waarbij mijn nieuwe huis boven op me viel.

Maar de zekerheid dat Lien altijd van me zou houden en het plezier op de Montessorischool 'Vreugd en Rust' vanaf 1947, hielden me overeind. Ze vormden een tegenwicht tegen de stille depressies van thuis, vooral ook nadat mijn vader was weggegaan in 1955. In maart 1958 was de echtscheiding van mijn ouders een feit, mijn vader had al jaren een vriendin. Nog voor het echtscheidingsvonnis ingeschreven was, sprong mijn moeder voor een trein op het Hollands Spoor. Ze was dood.

Pas aan het eind van de jaren '70 wilde ik voor Lien de Israëliëse onderscheiding 'Gerechtigde onder de Volkeren', van Yad Vashem, aanvragen. Toen pas kreeg ik het Verzoekschrift voor het verkrijgen van mijn echte identiteit onder ogen met de daarbij behorende Processen Verbaal van Politie. Uit die stukken bleek, dat mijn vaders vriendin, zijn tweede vrouw, Willy Sauerbier, dezelfde Willy was waarnaar ik als dank was vernoemd in 1943. Zij had mijn geboorte geregeld, voor mijn moeder gezorgd, brieven gekoerierd. En ik had meer dan 35 jaar daar niets van geweten en zij noch mijn vader hebben er ooit over willen praten. Oorlogstrauma's maken eenzaam en angstig, toen maar ook nu.

Judith Belinfante
Voorburg 8 mei 2025

Prof Emile Schrijver

Inleiding door Prof Emile Schrijver bij de presentatie van het boek "Het lot van de Joden in Voorburg en Leidschendam in de Tweede Wereldoorlog" ter afronding van het Stolpersteine-project op 8 mei 2025 in de Oude Kerk te Voorburg.

Jodenhaat is van alle tijden. Toch, of misschien juist daardoor, is de definitie van antisemitisme nog altijd omstreden. Bij Moritz Steinschneider (1816-1907), een van de grootste negentiende-eeuwse Joodse geleerden, vinden we in 1860 het eerste gedocumenteerde gebruik van de term 'antisemitisch'. De impliciete verwijzing naar Semieten is daarin feitelijk onjuist. Daarmee zouden de nazaten van de Bijbelse figuur Sem (Genesis 5-7) worden bedoeld en dat zijn de bewoners van het Midden-Oosten in de breedste zin van het woord. Dat is bevreemdend, want juist Steinschneider wist ongetwijfeld beter. Het ligt voor de hand dat de term is ingegeven door de benaming van talen uit het Midden-Oosten als Semitisch, maar dan blijft het opmerkelijk dat met antisemitisme wordt verwezen naar de gebruikers van slechts één Semitische taal, Hebreeuws, namelijk de Joden.

De term 'antisemitisme' werd pas gangbaar toen de Duitse radicale denker Wilhelm Marr (1819-1904) die ging gebruiken, mogelijk als een enigszins verhullend pseudowetenschappelijk alternatief voor meer expliciete termen. Marr wordt door velen gezien als de grondlegger van het moderne, politieke en raciale, en dus niet primair religieuze antisemitisme. Zijn belangrijkste bijdrage daaraan is ongetwijfeld zijn publicatie uit 1879, *Der Sieg des Judenthums über das Germanenthum. Vom nichtconfessionellen Standpunkt aus betrachtet* ('De overwinning van het Jodendom op het Germanendom. Beschouwd vanuit een niet-confessioneel standpunt'). Hij was het die het begrip antisemitisme voor Jodenhaat definitief muntte, zij het dat hij het in dit boek alleen over Semieten en semitisme heeft, en nog niet over antisemitisme. Dat woord werd voor het eerst gebruikt rond de oprichting door Marr in datzelfde jaar van het eerste antisemitische genootschap in Duitsland, de Antisemiten-Liga.

Het uitgangspunt van Marrs theorieën was dat de Joden een ander ras waren dan de Germanen (niet de Duitsers), een semitisch ras, dat ook direct met de financiële macht verbonden was. Hij beweerde dat de Joodse religie van zijn belijders verlangt dat ze alle niet-Joden haten. Het was volgens hem aan de Joden zelf te wijten, aan hun destructieve energie, dat ze van oudsher met andere volkeren in conflict kwamen. Ze waren van nature lui, maar listig, en vanuit de steden hadden ze sinds de Middeleeuwen hun financiële macht uitgebreid. Dat had ook al geleid tot de middeleeuwse Jodenhaat. Hun handelen en financiële macht hadden ongemerkt tot een Verjudung, 'Joods-worden', van de Germaanse cultuur geleid. De Joodse invloed op de Germaanse cultuur was onontkoombaar en bedreigde de zuiverheid van het Germaanse ras.

Het is verder van belang hier te wijzen op de grote polemiek die tussen 1879 en 1881 ontstond over dat Joodse vraagstuk. Die was in gang gezet door een artikel van de conservatieve historicus Heinrich von Treitschke (1834-1896), die zitting had in de Reichstag. Net als veel van zijn in deze bundel opgevoerde tijdgenoten betoogde Von Treitschke dat de Joden een gevaar vormden voor de nationale eenheid, omdat ze het geschenk van de Duitse emancipatie niet honoreerden met hun volledige assimilatie in de maatschappij. Ze ondermijnden slechts en bleven doelbewust een vreemde entiteit. Zowel Von Treitschkes politieke tegenstanders als vele leidende Joodse intellectuelen reageerden daarop met grote afkeuring. Wat het grote publiek echter zag, was een Joodse elite die een vooraanstaande Duitse intellectueel aanviel. Het was deze polemiek, die nu bekendstaat als de Berliner Antisemitismusstreit maar eerder als Treitschkestreit of Treitschkiade, die ervoor zorgde dat het begrip 'antisemitisme', na de introductie door Steinschneider en Marr, definitief gemeengoed werd.

Hiermee is lang genoeg stilgestaan bij de vraag of het woord 'antisemitisme' etymologisch juist is. Het is inmiddels zo ingeburgerd dat iedereen weet wat ermee bedoeld wordt. Net als bij het problematische woord 'Holocaust' – dat in het Grieks 'brandoffer' betekent maar in de meeste talen verwijst naar de moord op zes miljoen Joden tijdens de Tweede Wereldoorlog – trekt de taal zich niet altijd wat aan van de etymologie. Er is misschien wel reden om de vraag te stellen of in ons huidige geopolitieke klimaat de term 'antisemitisme', net als 'zionisme', niet zo veel interpretaties heeft gekregen dat hij verwarrend is geworden. Dat laatste verklaart de veel eenduidiger keuze voor het woord 'Jodenhaat' in de ondertitel van dit boek.

Er is ook reden tot historische (of eigenlijk: chronologische) precisie in het gebruik van de term 'antisemitisme', die zoals hierboven besproken pas in de negentiende eeuw gangbaar werd. Er wordt door historici zeer verschillend gedacht over de vraag of de klassieke bronnen die zich negatief over Joden uitspreken en waarvan hier een aantal voorbeelden is opgenomen, al onderdeel uitmaken van het antisemitisch repertoire. De agressie van de schrijvers richt zich immers primair, maar niet alleen, op het Joodse monotheïsme en op de Joodse onwil zich te voegen naar de gewoonten van het land waarin zij leven. Dus er is zeker sprake van discriminerende taal over de religie van de Joden, die als minderheid ook als anders worden weggezet, maar veel gelaagder dan dat lijkt het ongemak meestal niet te zijn.

Met de opkomst van het christendom in de eerste eeuwen na de jaartelling, en zeker in de loop van de Middeleeuwen, verandert dat. Het monotheïsme kon de Joden moeilijk nog verweten worden. Daarvoor in de plaats kwam het verwijt van de christenen dat de Joden Jezus Christus hadden afgewezen als de Messias, en dat ze zich schuldig hadden gemaakt aan zijn moord. In zijn 'How the West Became Antisemitic. Jews and the Formation of Europe, 800-1500' uit 2024 wijst de Amerikaanse historicus Ivan Marcus erop dat Joden en christenen elkaar in de Middeleeuwen ook heftig bestreden op de kwestie van het door God uitverkoren volk. Hij laat duidelijk zien hoe het feit dat de Joden een integraal onderdeel uitmaakten van de Europese maatschappijen betekende dat christenen en Joden veel met elkaar te maken hadden, handel met elkaar dreven en elkaars religieuze leven gadesloegen. Dat heeft alle mogelijke wederzijdse uitingen van afkeuring, provocatie en agressie tot gevolg gehad, dus ook van Joodse kant. Marcus benadrukt echter ook hoe de minderheidspositie die de Joden onherroepelijk innamen in het middeleeuwse Europa uiteindelijk een ideale voedingsbodem bleek voor een zich steeds verder ontwikkelende Jodenhaat.

De Tweede Wereldoorlog is de ultieme uiting van tot politieke ideologie en systeem verheven Jodenhaat en daarmee ook de uiterste referentie voor het zichtbaar maken van de gevolgen van Jodenhaat. Tegelijk is het aanbod aan ooggetuigenverslagen wereldwijd overweldigend en het aantal publicaties hiervan bijkans oneindig. Het meest recente, indrukwekkende voorbeeld daarvan in het Nederlandse taalgebied is Arnon Grunbergs Bij ons in Auschwitz uit 2020. In het boek "Ooggetuigen van het antisemitisme" is daarom besloten de Tweede Wereldoorlog grotendeels buiten beschouwing te laten. Uitzonderingen hierop vormen verwijzingen en citaten uit door aanhangers van het nazisme gepubliceerde oudere bronnen, zoals de inleidende tekst bij Luthers Über die Juden und ihre Lügen, die in 1941 in Nederlandse vertaling verscheen, of bij de Protocollen van de Wijzen van Sion, die in 1940-41 in het nazistische blad De Mithoorn werden afgedrukt.

*Bron: "Ooggetuigen van het Antisemitisme", Europese Jodenhaat in meer dan veertig teksten, samengesteld door Emile Schrijver en Ruth Peeters (2025)
ISBN 978 90 446 5691 6*

Inleiding Michiel van Haersma Buma

Dit jaar is het 80 jaar geleden dat de Tweede Wereldoorlog eindigde in mei 1945 in Europa. Het overgrote deel van Joodse inwoners uit Voorburg en Leidschendam zouden dat niet meemaken om zij vermoord waren door de nazi's. Zij waren een deel van de 6 miljoen Joden die vermoord werden.

Abel Herzberg schreef daarover: "Er zijn in de Tweede Wereldoorlog geen zes miljoen Joden uitgeroeid, maar er is één Jood vermoord en dat zes miljoen keer". Als je deze tekst tot je door laat dringen, kijk je ook anders aan tegen de aantallen slachtoffers waarover wij dagelijks via het nieuws worden geïnformeerd.

In ons project gaat het om gedeporteerde en vermoorde Joden - individuen - in onze gemeente; voor ieder van hen hebben wij de afgelopen 5 jaar één Stolpersteine geplaatst. Bij het plaatsen van de Stolpersteine in die afgelopen vijf jaar kwamen op begrijpelijkerwijze veel emoties los. Het gaat immers over familie, burens, vrienden die gister nog rondliepen en de dag erna via Westerbork op transport werden gezet naar de gaskamers in Auschwitz of Sobibor, waar zij vergast werden of anderszins om het leven kwamen. Het grote stilzwijgen in families die het overleefd hadden, trok een zware wissel op de tweede en derde generaties. In het boek, waarvan wij straks het eerste exemplaar aan de burgemeester zullen uitreiken, hebben wij getracht ieder van deze 234 individuen zo veel als mogelijk een gezicht te geven.

Oorlogen vullen pagina's in geschiedenisboeken en komen ook na mei 1945 tot de dag van vandaag helaas nog steeds voor. Maar als wij spreken over "Nooit Meer" dan mogen wij hopen dat de industriële wijze, waarop de uitroeiing van de Joden door de Nazi's werd uitgevoerd, het absolute dieptepunt van de mensheid is geweest. Een wijze van vernietiging - de Holocaust - die nooit vergeten mag worden. Vergelijkingen met de verschrikkingen in Gaza, Soedan, Myanmar, Oost-Congo, Jemen gaan naar mijn overtuiging niet op.

Dit betekent overigens niet dat wij kunnen of mogen weggijken. Echter: Joden cq alle Israëliërs verantwoordelijk maken voor wat er vandaag de dag in Gaza gebeurt, vergroot de vooroordelen tegen Joden. Natuurlijk kunnen en moeten wij wel het handelen van de regering Netanyahu in Gaza aan de orde stellen. De huidige Israëlische regering overschrijdt inmiddels alle grenzen van humaniteit.

Terug naar ons project. Met Jos Engels, Frank Hes, Kees van Paridon en Elselot Wefers Bettink hebben wij ons doel - het plaatsen van Stolpersteine voor onze vermoorde Joodse medeburgers - gerealiseerd. In met name het vooroorlogse deel van Voorburg hebben wij Stolpersteine stenen gelegd, alsmede ook een aantal in Leidschendam (Leidschendam was nog beperkt bebouwd voor de Tweede Wereldoorlog) en vandaag (8 mei 2025) één in Stompwijk. Wij hebben altijd geprobeerd familie en/of nabestaanden te traceren. Waar mogelijk is dat gelukt na niet alleen zoekwerk in ons land maar ook in de Verenigde Staten, Canada, Australië en andere landen, maar in veel gevallen waren er geen nabestaanden meer of te traceren.

Soms kregen wij nieuwe informatie van nabestaanden in een later stadium. Onlangs nog namen nabestaanden van de vermoorde Joodse inwoners Davidson contact met ons op, nadat zij gehoord hadden dat wij Stolpersteine voor hun vermoorde familie gingen plaatsen. Wij zijn blij, hoewel het woord blij wat uit de toon valt, dat zij ook bij de bijeenkomst aanwezig kunnen zijn. Nog 6 mei kregen wij contact met een familielid van de familie Bak waarvoor wij als eerste in 2020 Stolpersteine plaatsen.

Bij de plaatsing van de Stolpersteine werd vaak weer nieuwe informatie verkregen. In een aantal gevallen stelden nabestaanden geen prijs op een Stolperstein; dat hebben wij uiteraard

gerespecteerd. Wij hadden het project om voor de vermoorde Joodse inwoners een Stolpersteine te plaatsen nooit kunnen realiseren zonder de mannen van Stadsbeheer. Zij hebben de afgelopen jaren op zorgvuldige en respectvolle wijze de Stolpersteine geplaatst, waarvoor heel veel dank. Het is fijn dat zij ook vandaag hier aanwezig zijn.

Wij besloten in 2024 een boek uit te brengen, als vervolg op het boek van 70 jaar Vrede en Vrijheid van de Historische Vereniging Voorburg. Nieuwe bronnen zijn aangeboord en verwerkt. Toch zullen er ook ongetwijfeld in de toekomst weer nieuwe gegevens opduiken uit archieven, dagboeken of anderszins. Het werk is nooit af.

Wij vroegen de onderzoekers Raymund Schütz en Idsard Bosman van het Haags Archief onderzoek te doen naar de rol van de gemeenten Voorburg en Leidschendam in de Tweede Wereldoorlog. De teksten spreken voor zich als U die leest, maar laat ik het zo zeggen: van een moreel kompas was geen sprake. Braaf doen wat van je gevraagd werd, is het beeld naar voren komt. Het gedrag van de gemeente- besturen was hier niet anders dan in veel andere gemeenten in Nederland, maar dat is geen excuus. Nederland en de twee voormalige gemeenten werkten mee aan het isoleren van de Joodse bevolking, terwijl het leven zijn gewone gang ging. Ter illustratie: het bioscoopbezoek in de jaren van de Jodenvervolgung nam sterk toe.

Er waren gelukkig wel inwoners van wie het morele kompas goed ingesteld was en die een Yad Vashem-onderscheiding hebben gekregen voor hun hulp aan Joden. In de Talmoed staat wie één leven redt, redt de hele wereld. In het boek hebben wij deze moedige burgers ook een plaats gegeven.

Vele andere auteurs hebben meegewerkt aan de totstandkoming van het boek, waarmee wij de aanloop van de Jodenvervolgung en de uitvoering een context hebben gegeven. Ook een aantal bijzondere verhalen zijn opgenomen in het boek. Het verhaal over de Joodse burgemeester van Frankfurt, die in Voorburg kwam wonen en in de oorlog overleed. Ook het jongetje Noach dat ondergedoken was in Voorburg. Hij overleed in de laatste maanden van 1945 en werd begraven onder de naam van de familie waar hij ondergedoken was.

Voor hen die de oorlog overleefd hadden in de onderduik of in een concentratiekamp was de bevrijding geen feest. Zij ontdekten dat hun families waren uitgeroeid, dat zij niet in hun woningen terug konden, dat hun huisraad was gestolen of dat zij die niet meer terugkregen. Had je een kamp overleefd en keerde je terug in Nederland, dan ondervonden veel Joden dat de Nederlandse overheid doodsbang was, dat zij ziektes zouden meebrengen. Er werden uit de vernietigingskampen terugkerende Joden uitgerekend in Westerbork geïnterneerd. Uitgerekend Westerbork waar na mei 1945 ook NSB-ers werden opgesloten. De Nederlandse overheid heeft na mei 1945 de overlevende Joden in de kou laten staan, zo blijkt uit vergelijkend onderzoek met andere Europese landen. Het zou nog decennialang duren voordat er stap voor stap aandacht kwam voor hetgeen de Joden in en na de WOII is aangedaan.

Het is de morele verantwoordelijkheid van gemeenten, waaronder Leidschendam-Voorburg, om uit te zoeken wat er na de terugkomst van de overlevenden gebeurde, hoe zij werden bejegend en wat er met hun woningen en roerende zaken is gebeurd.

Antisemitisme is nog steeds virulent onder ons. Bij de terugkomst na vijf mei 1945 kregen overlevenden opmerkingen die als je ze leest door hart en ziel gaan. Michal Citroen schreef daarover uitgebreid in haar boek. "U wordt door niemand verwacht." Ook bij het plaatsen van de Stolpersteine krijgen wij soms opmerkingen die een antisemitisch karakter hebben: "Joden hebben toch geld genoeg, waarom betalen zij niet zelf voor de stenen?" en "Waarom maken zij de stenen niet zelf schoon?" Misschien kent niet iedereen de gruwelijke beelden na de Kristallnacht in Nazi Duitsland en de annexatie van Oostenrijk waar Joden gedwongen werden op hun knieën de straat

[Historische Vereniging Voorburg](http://www.historischeverenigingvoorburg.nl)

Postbus 49, 2270 AA Voorburg info@historischeverenigingvoorburg.nl www.historischeverenigingvoorburg.nl

schoon te schrobben.

Joden zijn door de eeuwen heen van alles en nog wat beschuldigd. Emilie Schrijver, schrijft in Oog getuigen van Antisemitisme: "Het is echter van groot belang, dat we ons bewust blijven van de eeuwenoude historische, primair Europese wortels van Jodenhaat en het is een vergissing om de oplevende Jodenhaat exclusief te duiden op grond van recent ontstane verschijningsvormen". Anti-semitisme is een veelkoppig monster en de 231 Stolpersteine zijn er in onze gemeente de stille getuigen van waar het in Hitler Duitsland toe heeft geleid. Met het plaatsen van Stolpersteine zijn er 231 monumenten bij gekomen in de gemeente. Voor elke vermoorde Joodse inwoner. Het is nu de plicht van onze samenleving de stenen leesbaar te houden.

De scouting St Maarten Hildegard en een groep inwoners en bewoners van huizen waar de Joodse inwoners woonden hebben al hun medewerking toegezegd. Op 4 mei 2025 heeft St Maarten Hildegard het grootste deel van de stenen weer schoongemaakt. Maar wij hebben nog meer handen nodig, want met één keer per jaar poetsen zijn wij er niet. De stenen worden door de luchtverontreiniging vies, waardoor de stenen meer dan één keer per jaar moeten worden gepoetst.

Wij hadden het Stolpersteine project en het boek "Het Lot van de Joden in Voorburg en Leidschendam in de Tweede Wereldoorlog" niet kunnen realiseren zonder de bijdragen van veel begunstigers - fondsen, bedrijven, serviceclubs en veel particulieren - en natuurlijk de samenwerking met de Historische Vereniging Voorburg. Te elfder ure moesten wij nog voor het boek een eindredacteur zoeken en wij waren blij dat Nico Westpalm van Hoorn deze ondankbare taak op zich wilde nemen. Tenslotte heeft onze vormgever Ronald Meekel er veel vrije uren in gestopt om er een fraai boek van te maken. Veel dank aan hun beiden.